

SEYYİD AHMED CEZBÎ'NİN ETVÂR-I SEB'A KONULU BİLİNMEYEN BİR MESNEVİSİ: KENZÜ'L-ETVÂR

Suat DONUK¹

ÖZET

Nefsânî terbiyeyi esas alan tarikatlarda nefsin yedi mertebesi olduğu kabul edilmiş, bu mertebelere "etvâr-ı seb'a adı verilmiştir. Tasavvufçulara göre bir derviş, ancak bu yedi mertebeyi geçtikten sonra sülûkünü tamamlamış olur. Edebiyatı tasavvufî fikir ve bilgilerini tebliğde bir araç olarak gören pek çok mutasavvif şair ve yazar etvâr-ı seb'a konulu risale ve manzumeler meydana getirmiştir. Türk edebiyatında nefis mertebelerini ele alan eserlerden biri Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-etvâr adlı manzumesidir. Kaynaklarda zikredilmeyen, kütüphane kataloglarında adı geçmeyen bu eserin yazılış tarihi belli değildir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan Kenzü'l-etvâr 183 beyitten meydana gelmiştir. Aruzun fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün kalıbının kullanıldığı mesnevide pek çok vezin kusuru görülmektedir. Kenzü'l-etvâr'da etvâr-ı seb'a kısaca ele alınmış, yedi mertebenin sadece esmâullâh, renk, hâl ve seyri izah edilmiştir. Edebî sanatlar ve Türkçe deyimler ender kullanılmıştır. Tasavvufî bilgilerin verildiği dizelerde külfetli ve ağır bir dili olan Kenzü'l-etvâr Türkçe arkaik sözcükler bakımından yoksuldur. Bu makalede Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-etvâr adlı mesnevisi tanıtılmış, Kenzü'l-etvâr'ın şekil ve muhteva açısından incelenmesiyle elde edilen bulgular sıralanmış, tek nüsha üzerinden kurulan çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kenzü'l-etvâr, Seyyid Ahmed Cezbî, Etvâr-ı Seb'a, Mesnevi

SEYYİD AHMED CEZBÎ'S UNKNOWN MATHNAWÎ ABOUT THE ETVÂR-I SEB'A: KENZÜ'L-ETVÂR

ABSTRACT

In the sects based on self-discipline, it was accepted that the self had seven levels, these levels are called "etvâr-ı seb'a". According to Sufism, a dervish can only complete its repen after passing these seven orders. Many sufi poets and writers, who see literature as a tool in Sufi ideas and knowledge, have produced treatises and verses about "etvâr-ı seb'a". One of the works about the exquisite levels in Turkish literature is the Kenzü'l-etvâr by Himmetzâde's Grandson Seyyid Ahmed Cezbî. The date of writing of this work which is not mentioned in the references and not mentioned in the library catalogs is not known. Kenzü'l-etvâr, written in mathnawi verse, is composed of 183 couplets. In the mathnawi where the aruz's fe'ilâtün / fe'iletâtün / fe'ilün pattern is used, there are many meter defects. In Kenzü'l-etvâr, etvâr-ı seb'a is briefly discussed, only the esmâullâh, color, state and course of the seven ranks are explained. Literary arts and Turkish idioms are rarely used. Kenzü'l-etvâr, which has a burdensome and heavy language in the verses where Sufism is given, is poor in terms of Turkish archaic words. In this article, Seyyid Ahmed Cezbî's mathnawi named Kenzü'l-etvâr was introduced, The findings obtained by examining Kenzü'l-etvâr in terms of form and content were listed and the translation written text established on a single copy was shared with the scientific world.

Key Words: Kenzü'l-etvâr, Seyyid Ahmed Cezbî, Etvâr-ı Seb'a, Mathnawi

¹Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, suatdonuk@hotmail.com

GİRİŞ

Nefs/Nefis, Arapça bir kelime olup çok sayıda mana ihtiva eder: ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, arzu, murad. Tasavvufî olarak ise kendisinde iradî hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latîf bir cevher anlamını taşır (Cebecioğlu, (2009): 198).

Yine tasavvufa göre nefis; insanın yemek, içmek ve evlenmek gibi konularla ilgili haz ve lezzetleri arzulasını sağlayan şeydir. Mutasavvıflar nefis kelimesini kullandıkları vakit bununla ne bir şeyin varlığını, ne de vaz' edilmiş kalıbı kastederler. Nefsdan murad kötü huylar, sıfatlar ve fiillerdir (Abdülkerim Kuşeyrî, 1978: 182).

Sûfiler genel olarak nefsin zaafı, hileleri, hastalıkları ve bunları tedavi etmenin yollarıyla kötülüklerinden korunmanın çareleri ve nefis terbiyesi gibi konular üzerinde durmuşlardır. Tasavvufta nefis denilince daha çok şer ve günahın kaynağı olan, "kötü huy ve süfli arzuların tamamı" anlamına gelen, emmâre (kötülüğü emreden) nefis anlaşılır (Çelik ve Yıldırım, 2018: 24).

Mutasavvıflara göre, "Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır (Nûh, 71/14)." âyeti, insanın bedensel gelişim aşamalarını ifade ettiği gibi, mânevî yüceliş mertebelerine de işaret etmektedir. Bu inançtan hareketle insanın çeşitli merhalelerden geçerek nefsin terbiye edebileceği ve böylece mânevî gelişimini sağlayabileceği kabul edilir (Çakmak, 2016: 137).

Tasavvufta sâliklerin terbiye edilmesinde umumiyetle iki yol izlendiği görülür: 1. Rûhânî terbiye, 2. Nefsânî terbiye. Rûhânî terbiyeyi esas alan tasavvuf yollarında sâlik, ruh üzerinde bulunan kesâfetin kalkması için kalb tasfiyesi ile meşgul olur. "Letâif-i sitte" adı verilen kalb, rûh, sır, sırru's-sır, hafî ve ahfâ gibi mertebeleri geçerek sülûkunu sonlandırır (Şimşek, 2012: 240).

Nefsânî terbiyeyi sülûke esas alan tarikatlarda nefsin yedi mertebesi olduğu kabul edilip bu mertebelere "etvâr-ı/atvâr-ı seb'â (yedi tavır/mertebe)" adı verilir. Bu tarikatlarda nefis terbiyesi bu yedi mertebenin her birinde Allah'ın yedi isminden birinin zikredilerek aşılması suretiyle gerçekleştirilir. Meselâ nefis-i emmâre mertebesindeki sâlik, kelime-i tevhidi mürşidin belirlediği sayıda zikreder. Levvâme mertebesine ulaştığında isim değiştirilir, ism-i celâli zikretmeye başlar. Mülhimede "Hû", mutmainnede "Hak" isimleri zikredilir. Sâlik yedinci ismin zikrine ulaştığında nefis-i kâmile mertebesine gelmiş olur. Aynı şekilde her yedi mertebenin bir seyri (ilallâh, alallâh, billâh, anillâh, fillâh, maallâh, lillâh), âlemi (şehâdet, misâl, ervâh, ceberût, lâhut, nâsut, hakikat), hâli (zevk, şevk, aşk, vasıl, hayret, fenâ fi'l-fenâ, bekâ bi'l-bekâ), mahalli (sadr, kalp, ruh, sır, sırru's-sır, hafî, ahfâ), vâridi (şeriat, tarikat, hakikat, mârifet, velâyet, siddikiyyet, kurbet), şâhidi (tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât, tevhîd-i zât, cem', hazretü'l-cem', cem'u'l-cem', ahadiyyetü'l-cem') ve nûru (mavi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz, renksizlik) vardır. Meselâ emmâre mertebesinde kelime-i tevhidi zikreden sâlikin seyri "ilallah", âlemi "şehâdet", hâli "zevk", mahalli "sadr", vâridi "şeriat", şâhidi "tevhîd-i ef'âl", nuru "mavi"dir. Mürşidin denetiminde emmâre mertebesini

aşan sâlik diğer mertebelerde öteki unsurlara geçer. Sâlik bu şekilde sülûkünü sürdürerek nefis-i kâmile mertebesine ulaşır ve onun sülûkün nefisle alâkalı kısmını tamamladığı kabul edilir (Uludağ, 2006: 32/528).

Etvâr-ı seb'â tâbirinin klasik dönemde ve tarikatların kurulmaya başladığı ilk devirde kullanılmadığı görülmektedir. Etvâr-ı seb'â ancak tarikatların uygulama tarzlarının kesin kurallarla belirlendiği XII. asırdan itibaren tasavvuf literatürüne girmeye başlamıştır (Bostancı, 1996: 26-27). Kalbin dönüşümünün yedi aşamada gerçekleştiğini belirten bu tâbirin kullanılması, muhtemelen tarikatların âdâb ve erkânının belirli çizgilerle tasvir edilmesi ve sülûk mertebelerinin detaylı bir şekilde açıklanması gereğinden doğmuştur. Etvâr-ı seb'â daha ziyade, tarikatların birçok kollara ayrılmaya başladığı XV ve XVI. asırdan itibaren tasavvuf literatüründeki yerini almıştır (Işıtan, 2011: 92).

Bütün tarikatlarda manevî terbiyede en önemli unsur mürşiddir. Mürşid, manevî mertebeleri geçmesinde sâlike rehberlik eden kişidir. Tasavvuf tarihinde bu görevi üstlenmiş sayısız mürşid-i kâmil vardır. Onlar terbiyeleri altındaki müridlere fiilen rehberlik ettikleri gibi, bazen mânevî terbiyelerine esas teşkil eden hususları yazarak sonraki nesillere bırakmışlardır. Mürşidlerin bu bağlamda hakkında eser meydana getirdiği konulardan biri etvâr-ı seb'âdır. Özellikle Halvetî dervişlerin büyük bir kısmının nefis mertebelerini ele alan eserler yazması dikkat çekici bir durumdur (Öztürk, 2003: 203).

Bugün yazma eser kütüphanelerimizde etvâr-ı seb'â ile ilgili yazılmış onlarca eser mevcuttur. Etvâr-ı seb'â yazma geleneğini sürdüren mutasavvıflara Seyyid Yahyâ Şirvânî (ö.862/1457),² Mevlânâ Pîr Muhammed el-Erzincânî (ö.879/1474),³ Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin-i Marmaravî (ö.910/1504),⁴ Cemâleddin İshâk el-Karamânî (ö.923/1517),⁵ Seyyid İbrahim Efendi (ö.935/1528),⁶ Sünbül Sinan Efendi (ö.936/1529),⁷ Sofyalı Bâlî Efendi (ö.960/1553),⁸ Şah Veli b. Muhammed el-Aksarâyî (ö.1000/1591),⁹ Seyfullah Kâsım b. Nizâmeddin (ö.1010/1601),¹⁰ Lâ Mekânî Hüseyin Efendi (ö.1034/1624),¹¹ Niyâzî-i Mısırî (ö.1105/1693),¹² La'fî Muhammed

² *Tercüme-i Beyân-ı Usûl-i Atvâr-ı Seb'â*, Yapı Kredi Bankası Ktp., Yazma, no: 70, vr. 33-38.

³ *Atvâr-ı Seb'â*, MÜ. İlahiyat Fakültesi Ktp., Genel, no: 15966, vr. 17.

⁴ *Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, no: 2688, vr. 59-68; Yazma Bağışlar, no: 4326/5, vr. 34-40; *Atvâr-nâme-i Sülûk-i Seb'â*, Millet Ktp. Ali Emîrî, Şer'îye, no: 1359, vr. 29-59. Ayrıntılı bilgi için bk. (Sancı Uzun, 12.09.2019)

⁵ *Risâle fî'atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, no: 1194, vr. 21-27 ; *Risâle fî Etvârî's-sülûk*, Ankara Milli Kütüphane, No. 06 mil. Yz. A 9007/13; *Risâle fî Etvârî's-sülûk*, Konya Bölge Yazma Eser Ktp., Burdur İl Halk Ktp, No. 15 Hk 197/6. Ayrıntılı bilgi için bk. Donuk, 2016: 285-307.

⁶ *Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa, no: 334, vr. 3.

⁷ *el-Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, no: 2835, vr. 6-11.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Bostancı, 1996; Bostancı, 1993.

⁹ *Risâle fî atvârî's-seb'â*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, no: 827, vr. 43-54.

¹⁰ *el-Atvâr-ı Seb'â fî tarîki's-sûfiyye*, İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazma, no: 65, vr. 13-30;

Atvâr-ı Seb'â, Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Tekke, no: 502, vr. 23-34.

¹¹ *Risâle fî atvârî's-seb'â fî's-sülûk*, İzmir Milli Ktp. Yazmalar Kataloğu, no: 1123/3, vr. 13-17.

¹² *el-Esmâü's-seb'â fî'atvârî's-seb'â Şerhi*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 2516, vr. 36-43; *Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 2923, vr. 78-85; 3029, vr. 6-12. Ayrıntılı bilgi için bk. Çakmak, 2016.

Fenâyî (ö.1112/1700),¹³ Ahmed Müsellim Efendi (ö.1166/1752),¹⁴ Abdullah Salâhî-i Uşşâkî (ö.1196/1781),¹⁵ Mehmed Şâkir el-Halvetî (ö.1269/1852),¹⁶ İlyas b. İsâ-yı Saruhânî (ö.967/1559),¹⁷ Muhammed Tefvik-i Uşşâkî (ö. 1280/1864) (Şengül, 2009), Halîl el-Mar'âşî (ö. 998/1589) (Alıcı, 2010), Mehmed Şâkir (ö. 1269/1852) (Erdoğan, 12.09.2019), Cemâl-i Halvetî (ö. 899/1493) (Aksoyak, 12.09.2019; Alptekin Sarioğlu, 2017) ve İbrahim Hakkı Erzurûmî (ö.1186/1772)¹⁸ örnek olarak verilebilir (Muslu, 2007: 44-45).

Yine burada Abdülgaflâr b. Ramazan – *Etvâr-ı Seb'â Risalesi*;¹⁹ Ali el-Hâc – *Etvâr-ı Seb'â ve Seyr u Sülûk*;²⁰ Şeyhulkurrâ' Muhammed b. Halîfe – *el-Etvâr-ı Seb'âti'l-ledünniyye*;²¹ Kuloğlu Mustafa – *Manzûm Etvâr-ı Seb'â*²² ve Habîb Ömer Halvânî – *Manzûme fi'l-etvârî's-seb'â*,²³ Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas – *Etvâr-ı Seb'â*²⁴ gibi müellif ve eserleri de kaydedebiliriz (Muslu, 2007: 46).²⁵

Yazma eser kütüphanelerinde yazarı bilinmeyen etvâr-ı seb'â isimli manzum veya mensur, Arapça ya da Türkçe pek çok esere de rastlanmaktadır.²⁶ Ayrıca mecmua ve cönklerde yer alıp henüz kayıtlara geçmemiş bu türde manzume ve risalelerin varlığı da muhtemeldir. Bütün bunlar Türk mutasavvıf yazar ve şairlerinin etvâr-ı seb'âya çok önem verdiklerini göstermektedir.

Ankara Milli Kütüphane Türkçe Yazmaları, numara 06 Mil Yz A 1783'te kayıtlı mecmuanın 37a ile 44b varakları arasında *Kenzû'l-etvâr* adlı bir manzume yer almaktadır. Kütüphane kataloğuna kaydedilmemiş olan bu eser ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Himmet-zâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin yazdığı anlaşılan *Kenzû'l-etvâr*, etvâr-ı seb'â konusunu ele almaktadır.

Bu makalede Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Kenzû'l-etvâr* adlı mesnevisi tanıtılacak, *Kenzû'l-etvâr*'ın şekil ve muhteva açısından incelenmesiyle elde edilen bulgular sıralanacak, tek nüsha üzerinden kurulan çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılacaktır.

¹³ *Atvâr-ı Seb'â*, Yapı Kredi Bankası Ktp., Yazma, no: 70, vr. 1-8; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, no: 2089, vr. 4-11; Hacı Mahmud Efendi, no: 2749, vr. 33-38; Esad Efendi, no: 1469, 9 vr.; İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin, Yazma, no: 1494, vr. 12-18.

¹⁴ *Şerh-i Kasîde-i Şümûun Lâmi' fi beyân-ı Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 3673, vr. 1-83.

¹⁵ *Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa Tekke, no: 503, vr. 10-13. Ayrıca bk. Pehlivan, 12.09.2019

¹⁶ *Atvâr-ı Seb'â*, İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin, Yazma, no: 59, vr. 88-92.

¹⁷ *Risâle-i Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, no: 820, vr. 19-25.

¹⁸ *Atvâr-ı Seb'â*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no: 1438, vr. 159-186.

¹⁹ Süleymaniye Ktp. Lala İsmail, no: 746, vr. 170-174.

²⁰ Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, no: 3423, vr.10.

²¹ Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, no: 438, vr. 1-40.

²² Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, no: 1003, vr. 350-392.

²³ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no: 1321, vr. 1-51.

²⁴ Manisa İl Halk Kütüphanesi. Nu. 45 Hk 6266. vr. 251b-308a.

²⁵ Biz burada "etvâr-ı seb'â" konulu eserlerin listesini çıkarırken Sayın Muslu'nun tespitlerine YÖK Tez Bankası, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü ve İSAM Makaleler veri tabanlarından elde ettiğimiz güncel bilgileri ekledik.

²⁶ Bir örnek için bk. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, no. OE Yz 0615, vr. 1b-27a.

Kenzü'l-ettvâr

1. Adı

Makale konusu eser, yazma nüshada "Hâzâ Kenzü'l-ettvâr" başlığı ile başlamaktadır. Bu başlık eserin adının *Kenzü'l-ettvâr* olduğuna işaret etmektedir. Nitekim manzumenin;

Ola âsân sülûki her bâr

Çü kodum nâminı *Kenzü'l-ettvâr* (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39a)

biçimindeki 53. beytinde müellif manzumesine *Kenzü'l-ettvâr* ismini verdiğini açıkça belirtmektedir. Bu bakımdan eserin adının *Kenzü'l-ettvâr* oluşunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.

2. Yazarı

Kenzü'l-ettvâr'da sadece bir beyitte mahlas adı geçmektedir.

Mâ-ħaşal Cezbî-i bî-çâre benem

Yüzi ħara dil[i] pür yâre benem (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38a)

şeklindeki bu beyte göre *Kenzü'l-ettvâr*'ın müellifi Cezbî mahlası kullanan bir şairdir.

Türk edebiyatında, *Tuhfe-i Nâilî*'ye göre iki (Tuman, 2001: 2/147); *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ne (www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com) göre ise üç sanatçı Cezbî mahlası kullanmıştır. Bunlardan ilki 1161/1748 yılında vefat eden Tırhalalı Kadı İbrahim Efendi'dir. İkincisi Bolulu Şeyh Himmet Efendi'nin ahfadından, 1245/1829-30 senesinde vefat eden, Himmetzâde Hâfidi olarak da bilinen, Seyyid Ahmed Efendi'dir (Tuman, 2001: 2/147). Üçüncüsü ise 1196/1781 senesinde vefat eden, Kandiye doğumlu Ahmed Cezbî Efendi'dir (Kılıç, 2004: 279-280).

Kenzü'l-esrâr'ın hangi Cezbî tarafından yazıldığı ise açıktır. Çünkü şair;

Cedd-i pāküm ki benüm Şeyh Himmet

Ezelî vü ebedî ħuħbiyyet (Seyyid Ahmed Cezbî: 38b)

beytiyle ceddinin Şeyh Himmet olduğunu bildirmektedir. Ayrıca;

Daħi peder-i büzürgüm nâ-gâh

Anı bu bendeğe şeyh itdi ilâh

Çü odur ħazret-i Himmet-zâde

Ki getürdi beni de irşâde (Seyyid Ahmed Cezbî: 38b-39a)

dizeleriyle dedesinin Himmetzâde olarak tanındığını ve kendisinin şeyhi olduğunu belirtmektedir.

Dolayısıyla *Kenzü'l-esrâr* mesnevisi, Himmetzâde Hafidi Seyyid Ahmed Cezbî'ye aittir.

Mesnevinin bulunduğu mecmuada yine Himmetzâde Torunu Ahmed Cezbî'ye ait başka eserlerin mevcudiyeti de ilgili eserin ona aidiyetini desteklemektedir.

Kenzü'l-esrâr'ın müellifi Şeyh Ahmed Cezbî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında şimdiye kadar tespit edilen bilgiler ise şu şekildedir: Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının Himmetiyye kolunun kurucusu, mutasavvıf, şair, Bolulu Himmet Efendi'nin soyundan gelmektedir. "Himmet-zâde hafidi" nisbesi onun Himmet Efendi'nin oğlunun torunu olduğuna işaret etmektedir. Cezbî Bey, anne tarafından ise Köprülü Mehmed Paşa'nın (ö. 1072/1661) damadı, Sadrazam Siyavuş Paşa'nın (ö. 1099/1688) torunudur (Maleky, 2012: 3). Bayrâmî ve Nakşbendî tarikatlarına mensup, şâir ve âşık bir zattır. 1245/1829-30 senesinde vefat etti. Aksaray civarında Taşkasap semtindeki Nakşbendî dergâhına defnedildi (Bursalı Mehmed Tahir, 1333: 2/129). Mürettep *Divan*'ı ve *Aşkîyye* isiminde manzum bir eseri vardır. Cezbî Ahmed Efendi kudretli bir şair, hatta iyi bir nâzım olarak gösterilemez. Onun eserlerinde birçok lisan, kafiye, vezin hatalarına ve kelime ihmallerine rastlanmaktadır (Ergun, 1936: 1076).

Kaynakların Şeyh Ahmed Cezbî'nin sadece *Divan* ve *Aşkîyye* adlı eserlerinin olduğunu bildirmesine rağmen yazma nüshalar üzerinde yapılan araştırmalarda *Câmi'ü's-silsile* (Ankara Milli Ktp, 06 ml.yz. A 1783, vr. 1a-4a), *Şükûfe-nâme* (06 ml.yz. A 1783, vr. 26a-37a), *Makâlât* (06 ml.yz. A 1783, vr. 34a-36b; 06 Mil Yz A 9295, vr. 1b-11b), *Kenzü'l-esrâr* (Donuk, 2019) ve bu makalenin konusu olan *Kenzü'l-etvâr* adlı eserlerinin de olduğu anlaşılmaktadır. *Aşkîyye* adlı eserin herhangi bir nüshası henüz kayıtlara geçmiş değildir (Donuk, 2019: 392).

Yeni tespit edilen eserlerinden biri olan *Kenzü'l-esrâr*'a göre Seyyid Ahmed Cezbî'nin Himmetzâde nisbesiyle tanınan dedesinin adı Bahâeddin'dir. Bahâeddin Efendi, aynı zamanda Cezbî'nin şeyhidir. Cezbî'nin babası, amcası veya dedesinin kardeşi olma ihtimali bulunan, Şeyh Yahyâ isminde ikinci bir şeyhi vardır. Şeyh Bahâeddin ve Şeyh Yahya, Himmetzâde nisbesiyle bilinmektedir. Ahmed Cezbî'nin Muhammed Nurullah isminde, kendisinden sonra post-nişîn olmak üzere hazırladığı bir torunu vardır (Donuk, 2019: 393).

Himmetzâde Torunu Ahmed Cezbî'nin diğer eserleri üzerine yapılacak çalışmalardan sonra yaşamı ve edebî kişiliği hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkması muhtemel görünmektedir.

3. Yazılış Tarihi

Kenzü'l-etvâr'ın muhtevasında tarih bildiren herhangi bir ibare geçmemektedir. Eserin içeriği nefis mertebeleri, dervişin bu dereceleri kat etmesi için uyması gereken kurallar ve tasavvufî bilgiler olduğu için tarih hakkında tahmin yürütmeye imkân tanıyacak bir ifade de bulunmamaktadır. Bu yüzden *Kenzü'l-etvâr*'ın yazılış tarihi tespit edilememektedir. Bu durumda ancak genel bir ifadeyle eserin Seyyid Ahmed Cezbî'nin ölüm senesi olan 1245/1829-30'dan önce yazıldığı söylenebilir.

4. Yazılış Nedeni

Ahmed Cezbî Efendi *Kenzû'l-etvâr*'ın sebab-i telif bölümünde;

Diledüm ki ola bir tâze eser

Geldi yâduma hele nazm-ı güher

Levh-i dilden çıkarup kilik-i benâm

Yazdı bu nazm-ı dürer-bârı temâm

Didi hâmem ki bu taḥkîk olsun

Bu nazm sâliki teşvîk olsun

'Aşk bâzârına virsün zînet

Her ne var ref' ola cümle küdret

Cedd-i pâküm ki benüm Şeyḥ Himmet

Ezelî vü ebedî ḳuṭbiyyet

Niçe mürdeleri itdi iḥyâ

Anı mi'mâr-ı dil itmişdi Ḥudâ

Rûḥ-ı pâkini anuñ daḥi hele

Bir du'â-yı ḥayr ile alun ele

Daḥi peder-i büzürgüm nâ-gâh

Anı bu bendeye şeyḥ itdi İlâh

Çü odur Hâzret-i Himmet-zâde

Ki getürdi beni de irşâde

Bu risâlemler sülûk erbâbı

Reh-i Hâkka açar her bir bâbı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b-39a)

demektedir. Bu beyitlerden anlaşılacağı üzere Şeyh Ahmed Cezbî, aklına gelen güzel sözleri yeni bir esere çevirmek istemiştir. Cezbî'nin kalemi, tasavvufa girmiş sâlikleri teşvik etmek, onların gönüllerindeki bulanıklıkları gidermek, seyr ü sülûklerini kolaylaştırmak için bu sözleri bir esere çevirmiştir. Ahmed Cezbî'nin *Kenzü'l-etvâr*'ı yazmasının nedenlerinden biri de nice müritleri irşad eden büyük dedesi Bolulu Şeyh Himmet Efendi ile dedesi Şeyh Bahâeddin Efendi'nin ruhlarını hayırla anmak ve onlar için dua talep etmektir.

Yedi tavr üzredürür bu güftâr

Penc fer'ini gözet ley! [ü] nehâr (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39a)

Budur erkân-ı tarîkat nâ-gâh

Tavr-ı sâbi'le olur kurb-ı ilâh (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

Tavr-ı sâbi' daği hiç vaşf olmaz

Anı her nâkış-ı ahmağ bulmaz

Bunda çokdur daği esrâr-ı 'alâ

Muhtaşar kıldı beyânun bu gedâ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 43b)

şeklindeki beyitlere göre ise bu eserin konusu, tarikatın erkânından olan etvâr-ı seb'adır. Esas yazılış nedeni de tasavvuf yoluna giren kişilere etvâr-ı seb'ayı kısaca beyan etmektir.

5. Bulunduğu Yazma

Ankara Milli Kütüphane, Türkçe yazmaları, no. 06 Mil Yz A 1783: Ahmed Cezbî'ye ait olduğu anlaşılan çeşitli eserlerin olduğu bir seçki eser mecmuasıdır. *Kenzü'l-etvâr*, 37a-44b varakları arasındadır. Yazma; 175x120 mm. dış, 130x65 mm. iç ebatlarındadır. Ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde olup, karton kaplıdır. Saman sarısı renkte bir kâğıt kullanılmıştır. Özensiz, talik kırması bir hatla yazılmıştır. Yazılar siyah mürekkeplidir. Önemli

görülen yerlerde kırmızı çizgiler ve virgül işaretine benzer şekiller kullanılmıştır. Takibe kaydı vardır. Ser-levha ve cedvelsizdir. Herhangi bir istinsah veya telif kaydına rastlanmamaktadır. Kimi sayfalar kopmuş, ip ile dikilmek suretiyle birbirine tutturulmuştur.

Baş: Câmi'ü's-silsile bismillâhirrahmânirrahîm...

Son: bezm-i yârâna gelüp ülfetin it bezme ziyâ (Donuk, 2019: 394)

6. Şekil Özellikleri

Kenzü'l-etvâr nazım birimi, vezin, kafiye dizilişi ve konusu bakımından mesnevi nazım şekli özellikleri taşımaktadır. Münacat (1. beyit), naat (2-8. beyit), medh-i çâr-yâr-ı güzün (10-26. beyit), sebep-i telif (27-62. beyit), âğâz-ı dâstân (63-162. beyit), dua (163-183. beyit) bölümlerinden meydana gelmiştir. Toplam 183 beyitten ibarettir. Aruz vezniyle yazılmıştır.

Kenzü'l-etvâr'da remel bahrinin kısa kalıplarından *Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bazı mısralarda veznin aksadığı görülmektedir.

Dürreyn-i 'Alî vü Zehrâ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37b)

Kendini müstağrak-ı envâr eyle (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41a)

Dü-cihân Fağırınuñ daği anı bil (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41b)

Nür[ı] ağdardurur hem sâninüñ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41b)

Vuşlat ehinden olagör (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42a)

'Aşk-ı Hakk-ıla dolagör (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Beğâ ba'de'l-beğâdur hâli (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Seyr ila'llâhdur şavr-ı evvel (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Seyr seyru'llâhdur şavr-ı sâni (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Seyr 'ala'llâha daği gel iregör (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

mısralarında vezin kusurludur. Vezin kalıbının oturmadığı bu mısraların çoğunda;

Seyr ila'llâhdur şavr-ı evvel (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

örneğindeki gibi etvâr-ı seb'â hakkında doğrudan bilgi verildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda müellif, tasavvufî bilgiyi doğru bir şekilde vermek ile edebî kaidelere uymak arasında kalmış ve tercihini tasavvufî bilgidir

yana kullanmış izlenimi vermektedir. Tabii bu husus, Ahmed Cezbî'nin şairlik yeteneğinin ve edebî yönünün zayıflığına yorumlanabilir.

Kenzû'l-etvâr'da vezni bir hecelik eklemeye düzelecek mısralar da vardır. Vezninde tek hecelik eksiklik bulunan mısralar şunlardır:

Ola taḥhîr tā cümle beden (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40a)

Heft etvâra nigâh eyle (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40a)

Makale konusu mesnevinin bazı mısralarında sözcükler üzerinde küçük değişiklikler yapmak suretiyle vezin oturabilmektedir. Örneğin;

İşte budur hele ṭavr-ı sâbi'(Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40a)

mısrasında aslî halinde kullanılan "ṭavr" kelimesi;

Bu ṭavır üzre giderse sâlik (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

Ki temâm ola ṭavır anuñ ile (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40b)

Heft nefse bu ṭavırdur çü licâm (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41a)

Bu ṭavırda bu da bâlâterdür (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42a)

Bu ṭavırdan alınur cümle murâd (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42a)

Bu ṭavır maḫhar-ı ḫayât oldı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 43a)

dizelerinde "ṭavır" şeklinde okunduğunda vezin oturmaktadır.

Olagör ḫurb-ı ḫaḫa sezâvâr (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Getürildi bu nazım meydâna (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 44b)

mısralarında ise aslı halleri "ḫaḫa, nazım" olan kelimeler "ḫaḫa, nazım" şekillerinde kabul edildikleri takdirde vezin kusuru ortadan kalkmaktadır.

Kenzû'l-etvâr'da 366 mısra yer almaktadır. 366 mısranın 21'inde vezin ile ilgili yukarıda belirtildiği üzere büyük veya küçük sorunlar görülmektedir. Bu sorunların bir kısmı müstensih kaynaklı olabilir. Ancak bu ihtimal göz önünde bulundurulduğu takdirde bile mesnevîde klasik Türk edebiyatı ortalamasının üzerinde vezin aksaklıklarının varlığını kabul etmek gerekir. Bu aksaklıkların müellifin müridleri irşad etmeyi şiiir kaidelerine tercih etmesinden ve edebî yeteneğinin sınırlı olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Ahmed Cezbî'nin redif ve kafiye tatbiki vezne nazaran daha başarılıdır. Bütün manzumede kafiye veya redifin bulunmadığı beyit yoktur. Beyitlerin genelinde klasik Türk edebiyatı kuralları çerçevesinde kafiyenin uygulandığı görülmektedir. Hem mücerred (tek harften oluşan) hem mükerrer (birden fazla sestem oluşan)

kafiyeye rastlanmaktadır. Mürekkebe kafiyenin uygulandığı beyitlerin sayısı daha fazladır. Mürekkebe kafiye çeşitlerinden (mürdef, mukayyed, müesses) ise en çok;

Dilerüm rahmet-i Hâk ide zuhûr

Dil-i pür-nâkış ola tâ mağfûr (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 44b)

Yâdigâr olmağ-ıçün ihvâna

Getürildi bu nazım meydâna (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 44b)

Hâlvetiyyede budur fer'-i şarîk

Bunu böyle görür ehl-i taḥkîk (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40b)

örneklerinde görüldüğü üzere mürdef kullanılmıştır.

Kenzü'l-etvâr'da müreddef, yani sadece redifin olduğu uyak çeşidi iki beyitte görülmektedir. Aşağıda verdiğimiz bu beyitlerden ikincisinin anlamı sarîh değildir. Ayrıca kısa bir kalıpla oluşturulmuş bir nazım biriminde aynı ses ve anlamdaki bir kelimenin üç defa tekrar edilmesi pek olağan bir durum değildir. Bundan dolayı buradaki kafiyenin müstensih dahliyle müreddef olmuş olabileceğini göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Mazhar-ı sırr-ı şefâ'at olsun

Başına tâc-ı sa'âdet kunsun (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38a)

Ṭavr-ı sâdisde olur esved nûr

Olagör sa'y idüben nûr [u] nûr (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42a)

Ahmed Cezbî Efendi'nin mesnevisinde kâfiye-i mücerrede kullanımına şu beyitleri örnek verebiliriz:

Râbî'î oldı daḥi anuñ Aḥad

Fer'-i ḥâmis daḥi oldı çü Şamed (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41a)

Ki ola sem'ına 'âlî gevher

Vire dil milketine şu'le-i fer (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38a)

Kenzü'l-ettvâr'da uyak tatbiki noktasında pürüz olarak ifade edilebilecek tek husus bazı beyitlerde kafiyeyi meydana getiren seslerden birinin Arapça-Farsça kökenli bir kelimeye ait uzun bir ses, diğerinin ise Türkçe bir sözcük veya eke ait kısa bir ses olarak kurgulanmasıdır. Bu durumun ilgili beyitlerin müzikalitesini ve ses ahengini düşürdüğü sezilmektedir. Söz konusu hususa örnek olarak şu beyitler verilebilir:

Ḥarem-i ḥāşş-ı Ḥabīb-i Mevlā

Rüz-ı maḥşer beni mestür kıla (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 44a)

İki yoldur çü anuñ erkānı

Ḥalveti biri daḥi Bayrami (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

Buñā mürşid ola olmaz tenhā

Kim gire mürşid-i Ḥaḫsız bu yola (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41b)

Rābi'üñ vuşlat olındı nāmı

Vāşıl-ı Ḥaḫ olagör bā-kāmī (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42a)

7. Muhteva Özellikleri

Kenzü'l-ettvâr mesnevisinin konusu etvâr-ı seb'adır. Nitekim Ahmed Cezbî;

Yedi tavr üzredürür bu güftār

Penc fer'ini gözlet leyl [ü] nehār

Budur erkān-ı ṭarīkat nā-gāh

Ṭavr-ı sābi'le olur ḫurb-ı İläh (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39a)

Ṭavr-ı sābi' budurur bu erkān

Budurur sālik-i Ḥaḫka şāyān (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

beyitleriyle eserinin etvâr-ı seb'â üzerine olduğunu, bu yedi tavrın tarikatın uyulması gereken rükünlerinden olup buna uyulduğu takdirde sâlikî Allah'a yaklaştıracığını açıklamıştır.

Kenzü'l-etvâr'ın muhtevasını şu şekilde özetlemek mümkündür: Mesnevi, bismelenin yerleştirildiği bir beyitle başlamaktadır. Naat bölümünü meydana getiren 2-8. beyitlerde Hz. Muhammed'in kıymetli vasıflarına değinilip ona duyulan sevgi ifade edilmiştir. 10-26. beyitlerde Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve ashâb-ı kirâm methedilmiştir. Dört halife arasında en fazla Hz. Ali üzerinde durulmuştur. Hakkında varid olmuş hadis-i şerifler yardımıyla Hz. Ali'nin erdemli yönü sergilenmeye çalışılmıştır. 27-62. beyitlerde ise eserin yazılma sebebi bildirilmiştir. Buna göre müellif, tasavvufa girenleri bu yolda teşvik edecek; kendisi, büyük dedesi Şeyh Himmet Efendi ile dedesi Şeyh Bahâeddin Efendi'ye dua vesilesi olacak; sâliklere etvâr-ı seb'âyı kısaca anlatacak, böylece onların seyr ü sülûklerini kolaylaştıracak bir eser olması gayesiyle *Kenzü'l-etvâr*'ı kaleme almıştır.

Kenzü'l-etvâr'ın esas konusu olan etvâr-ı seb'â 63-162. beyitler arasında anlatılmıştır. Buradaki anlatımlar şu şekildedir: On iki tarikat vardır. Bunlardan biri Halvetî biri ise Bayrâmî tarikatıdır. Cezbî'nin atası Şeyh Himmet bu iki tarikatı birleştirmiştir. Tasavvufta dervişler ancak etvâr-ı seb'â ile Allah'a kurbîyyet elde ederler. Bu yüzden sâlik, eğer Hakk'a vasil olmak istiyorsa yedi tavrı öğrenmelidir. Etvâr-ı seb'â ve onun fûrûâtı vardır. Halvetiyye tarikatında fûrûâtın evveli Rahmân, ikincisi Rahîm, üçüncüsü Cemîl, dördüncüsü Azîm, beşincisi Ahad isimleri ile zikir yapmaktır. Himmetiyye tarikatında ise fûrûâtın ilki Vehhâb, ikincisi Fettâh, üçüncüsü Vâhid, dördüncüsü Ahad, beşincisi Samed isimlerini söylemektir. Sülûkün sırrı budur. Bunu yapan kişi evliya zümresine dâhil olur. İki âlemde yücelir, nurlara gark olur. Müridin bir mürşidi olmalıdır. Ancak bu şekilde mürid mertebeleri aşabilir. Nitekim Hz. Muhammed'e Cebrâil (a.s.) vasita olmuştur. Etvâr-ı seb'anın nurunun renkleri vardır. İlk mertebenin rengi mavi, ikinci mertebenin rengi yeşil, üçüncüsünün kırmızı, dördüncüsünün beyaz, beşincisinin sarı, altıncısının siyah, yedincisinin şeffaftır. Etvâr-ı seb'anın halleri vardır. Birinci mertebenin hâli meyl, ikinci mertebenin hâli mahabbet, üçüncüsünün aşk, dördüncüsünün vuslat, beşincisinin fena, altıncısının hayret, yedincisinin bekadır. Beka, mertebelerin sonucusudur. Etvâr-ı seb'anın seyrleri, yönelimleri vardır. Birinci mertebenin yönelimi seyr ilallâh, ikinci mertebenin yönelimi seyr seyruallâh, üçüncüsü seyr alallâh, dördüncüsü seyr ma'allâh, beşincisi seyr fi'llâh, altıncısı seyr anillâh, yedincisi seyr billâhtır. Hakkın cemaline ulaşmak için seyr billâh mertebesine yükselmek gerekir. Bu mertebeye eren müridin bir avucunda yeryüzü, öteki avucunda gökyüzü olur. Evliyalığa yükselip insana ve cine şâh olur. Gökyüzündeki melekler onun hizmetkârı olur. Etvâr-ı seb'anın pek çok hususiyeti vardır; ancak Ahmed Cezbî beyanını kısaca yapmıştır.

Yukarıda anlatıldığı üzere etvâr-ı seb'ada her yedi mertebenin veya nefsin bir ismi vardır. Her mertebenin bir seyri, âlemi, hâli, mahalli, vâridi, şâhidi, nûru ve bir esmâullâhı vardır. Şeyh Ahmed Cezbî bunlardan sadece esmâullâhı, nûru, hâli ve seyri izah etmiştir.

Kenzü'l-etvâr'ın son 20 beyti duaya ayrılmıştır. Müellif Hak'tan kendisinin sonunu hayırlı kılmasını dilemektedir. Kendisinin aciz, çaresiz, günahkâr olduğunu bildirip Hz. Muhammed'den kıyamet günü şefa'at temenni etmektedir. Eğer Peygamber Efendimiz ona şefî' olmazsa Ahmed Cezbî'nin gideceği yer cehennem olacaktır. Cezbî; Hz. Muhammed'in ailesinden, dört halifeden, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den, Hz. Peygamber'in Kızı

Fatimatü'z-zehrâ'dan da medet dilemektedir. Bu sayede Hak Teâlâ'nın rahmeti zuhur edecek, böylece Cezbî Efendi mağfur olacaktır.

8. Dil ve Üslûbu

Himmetzâde Torunu Ahmed Cezbî'nin etvâr-ı seb'â konulu mesnevisinin dili kimi yerlerde sade, kimi yerlerde ise ağır bir görüntü sergilemektedir. Mesnevide;

Zıkr [ü] fikrine şaşkın virme kesel

Gelmeye cümle-i ef'âle hâlel (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 43a)

Anlara cân ü göñülden sen de

Olagör 'âkıl iseñ gel bende (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

örneklerinde görüldüğü üzere dervişlere öğüt verilen yerlerde sade ve anlaşılır bir kullanılmıştır. Mesnevinin genelinde ara ara;

Odurur cümle cihân sultânı

Odurur derdlilerün dermânı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

Anı medh itdi niçe yirde Resûl

Sevüben şıdk-ıla ol şâha kıl (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37b)

Eylemişdi niçe dem aḥkâmı

Zıkr ile geçmiş idi eyyâmı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b)

Hâşılı bu suḥan itmâm oldı

Hele her mışra'ı encâm oldı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 44b)

beyitlerinde olduğu gibi dil varlığı ağırlıklı olarak Türkçe kelimelerden meydana gelmiş, Arapça veya Farsça terkiplerin bulunmadığı beyitler görülmektedir. Bununla birlikte müellifin etvâr-ı seb'â konusunu izah ettiği dizelerde ve tasavvufî izahatların yapıldığı yerlerde Arapça ve Farsça kelimeler ve terkipler ağırlık kazanmaktadır. Nitekim içerisinde sadece bir Türkçe yardımcı fiil bulunan, diğer sözcükleri Arapça veya Farsça kökenli olan veya

üçlü, dörtlü terkipler içeren beyitler de vardır. Bu da manzumenin dilini ağırlaştırmaktadır. Söz konusu hususu şu beyitler örneklendirmektedir:

Mazhar-ı 'ilm-i mu'allâ olusun

Sırr-ı Raḥmân-ıla dâ'im dolusun (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40a)

Yâ Cemîl sâlis-i fer'ıyyâtdur

Ṭavr-ı sâbi'de bu külliyyâtdur (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 40b)

Kendini müstağrak-ı envâr eyle

Lâ'ik-ı nüzül-i dîdâr eyle (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41a)

Mazhar-ı 'ayn-ı ḥayâtdur bu maḳâm

Budurur ḥâtime-i ṭavr encâm (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Seyr seyru'llâhdur ṭavr-ı sâni

Bundadır ṭıfl-i dil-i Rabbânî (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Laḥmike laḥmî buyurdu ol şâh

Odurur ḥâşş-ı ḥarîm-i dergâh (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37b)

Neyyir-i tîz-i burûc-ı aḥter

*Lâ fetâ*²⁷ şâni olan ol ḥaydar (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37b)

Bu tespitler ışığında *Kenzü'l-etvâr*'da kullanılan dilin klasik Türk edebiyatı ortalamasında seyrettiği, başka bir deyişle ne çok sade ne de çok ağır olduğu söylenebilir.

²⁷ Burada "Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur (İbn-i Hişam, *Sîre*, C. 34, S.100)." şeklindeki hadisten iktibas yapılmıştır.

Makale konusu mesnevîde edebî sanatlardan istifade edilmiştir. Ancak mesnevî öğretici bir mahiyette olduğu için beyit başına düşen edebî sanat sayısı azdır. İçerisinde ikiyi aşkın sanatın bulunduğu beyit oldukça nadirdir. Müellif bazı beyitlerde söze, anlama veya mecaza dayalı herhangi bir edebî sanat kullanmamıştır. Bu tür edebî sanatlardan âzâde beyitler daha çok âğâz-ı dâstân bölümünde yer almaktadır. *Kenzü'l-etvâr* mesnevisinde sıkça rastlanan edebî sanatlar kurgulanması diğerlerine nazaran daha kolay olan teşbih, tekrar, nida ve tezat gibi sanatlardır. Manzumede en sık rastlanan edebî sanat teşbihtir. *Kenzü'l-etvâr*'da yer alan belli başlı edebî sanatlar ve kullanıldıkları beyitler şu şekildedir:²⁸

Teşbih:

O zevâtlar daği bir gevherdür

'İnd-i Hâk her biri bir serverdür (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

Tekrir:

Olur ol cümle cihân sultânı

İns [ü] cinne ider *ol* fermânı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b)

Nida:

Gele ey sâlik-i pür-nür-ı enâm

Saña bir söz diyem ma'nâ tām (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38a)

Tezat:

Odurur cümle cihân sultânı

Odurur derdlilerün dermânı (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

İstiare:

Leme'ân itmiş idi zâtında

Niçe sırr var idi *mir'âtında* (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b)

Tevriye:

Olmağ isterseñ eger vâşıl-ı Hâk

Himmete ir alason niçe sebağ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

²⁸ İtalik yazılar ilgili edebî sanatın olduğu yeri göstermektedir.

Mecaz-ı Mürsel:

Şalavât eyleyelüm bî-ta'dād

O Resûlü's-saķaleyne her bād (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

Tecâhül-i Ârif:

Gelmeseydi o Hâbîb-i Mevlâ

Hîç olur mıydı dü 'âlem ihyâ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37a)

İktibas:

Laħmike laħmî buyurdu ol şâh

Odurur hâşş-ı harîm-i dergâh (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 37b)

Teşhis:

Didi hâmem ki bu taħkîk olsun

Bu nazım sâliki teşvîk olsun (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b)

Tenasüb:

Sâlik-i Hâķķ iseñ ey tâlib-i cân

Gözle bu resmi tarîķatda hemân (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41a)

Telmih:

Mażhar-ı sırr-ı Süleymân olur ol

Ķapusunda niçe şehler aña Ķul (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 43b)

MübalaĶa:

Niçe mürdeleri itdi ihyâ

Anı mi'mâr-ı dil itmişdi Ķudâ (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 38b)

Cinas:

Câmi' oldı dü tarîķı ol pîr

Ķü odur cümle tarîķ içre emîr (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 39b)

İham:

Olamaz vâsıtasız hîç bir *hâl*

Böyle de' b itdi anı Zü'l-celâl (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 41b)

İstifham:

Sâdisüñ hâli hemân hayretdür

Ne sa'âdet ya bu ne devletdür (Seyyid Ahmed Cezbî, yz: 42b)

Makaleye konu mesnevide herhangi bir Türkçe atasözüne rastlanmamaktadır. Türkçe deyimler görülmele birlikte bunların sayısı azdır. Bazı deyimlerin kimi kelimeleri Arapça veya Farsça sözcüklerle karşılanmıştır. Deyimlerin bir kısmı birden çok beyitte kullanılmıştır. Mesnevide en çok “kapı aç-, yüzü kara ol-, gönlü yaralı ol-” deyimleri tercih edilmiştir. “Kapı aç-” deyimini dört, “yüzü kara ol-, gönlü yaralı ol-” deyimleri üç farklı beyitte geçmektedir. *Kenzü'l-etvâr*'da yer alan Türkçe deyimler ve buldukları beyitin sıra numarası şu şekildedir:²⁹

başına devlet kuşu kon- (35. beyit),

derdine derman ol- (3. beyit),

ele almak (48. beyit, 92. beyit),

elinden tut- (34. beyit, 166. beyit),

elinin altında ol- (72. beyit),

gönlü yaralı ol- (37. beyit, 167. beyit, 179. beyit),

kapı aç- (18. beyit, 52. beyit, 75. beyit, 96. beyit),

kul ol- (159. beyit),

kulağına küpe ol- (28. beyit),

şeref ver- (19. beyit),

şöhreti dünyayı tut- (104. beyit),

yele ver- (85. beyit),

yüz tut- (58. beyit),

yüzü kara ol- (37. beyit, 167. beyit, 171. beyit),

²⁹ Deyimlerin tespitinde *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler* (Tanyeri, 1999) adlı kitap ile Türk Dil Kurumu resmi web sitesinin deyimler ve atasözleri arama motorundan (<https://sozluk.gov.tr/>) (E.T: 16.09.2019) istifade edilmiştir.

yüzüne vur- (169. beyit)

Kenzû'l-etvâr mesnevisi yakın denebilecek bir tarihte yazıldığı için muhtevasında Türkçe arkaik kelimeye pek rastlanmamaktadır. *Kenzû'l-etvâr*'da geçen, ancak hâlihazırda konuşulan Türkçede kullanımdan düşmüş sadece "tamu (cehennem)" kelimesi bulunmaktadır.

SONUÇ

Nefsânî terbiyeyi esas alan tarikatlarda nefsin yedi mertebesi olduğu kabul edilmiş, bu mertebelere “etvâr-ı seb'â” adı verilmiştir. Tasavvufçulara göre bir derviş, ancak bu yedi mertebeyi geçtikten sonra sülûkünü tamamlamış olur. Edebiyatı tasavvufî fikir ve bilgilerini tebliğde bir araç olarak gören pek çok mutasavvif şair ve yazar etvâr-ı seb'â konulu risale ve manzumeler meydana getirmiştir. Türk edebiyatında nefis mertebelerini ele alan eserden biri Himmetzâde Torunu Seyyid Ahmed Cezbî'nin *Kenzû'l-etvâr* adlı manzumesidir. Kaynaklarda zikredilmeyen, kütüphane kataloglarında adı geçmeyen bu eserin yazılış tarihi belli değildir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Kenzû'l-etvâr* 183 beyitten meydana gelmiştir. Aruzun *fe'ilâtün / fe'iletâtün / fe'ilün* kalıbının kullanıldığı mesnevîde pek çok vezin kusuru görülmektedir. *Kenzû'l-etvâr*'da etvâr-ı seb'â kısaca ele alınmış, yedi mertebenin sadece esmâullâh, renk, hâl ve seyri izah edilmiştir. Edebî sanatlar ve Türkçe deyimler ender kullanılmıştır. Tasavvufî bilgilerin verildiği dizelerde külfetli ve ağır bir dili olan *Kenzû'l-etvâr* Türkçe arkaik sözcükler bakımından yoksuldur.

9. Metin

9.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin imlasında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Kanar, 2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ek ve edatların yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (Ünver, 2008: 1-46) belirtilen esaslara uyuldu.
- Müstensih hatasıyla “dert, özünü, lik” şeklinde yazılan kelimeler “derd, özünü, lîk” olarak metne alındı.
- Manzumenin aruz kalıbı başa yazıldı, beyitlere sıra numarası verildi.
- Okunuşundan emin olunamayan kelimelerin nüsha görüntüleri dipnota alındı.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Buralar köşeli parantez ([]) ile gösterildi.
- Hadis-i şeriflerin kaynakları dipnotta bildirildi.
- Arapça ibareler italik yapıldı. Türkçe tercümelemeleri dipnotta verildi.
- Vezin veya kafiye zorlamasıyla aslî imlasından farklı olarak metne alınan kelimeler olduğunda bu durum dipnotta açıklandı.
- Varak numaraları köşeli parantez içerisinde, kalın olarak verildi.
- Transkripsiyon sembolleriyle karışmaması için noktalama işaretleri kullanılmadı.

9.2. Kenzû'l-*etvâr*

HÂZÂ KENZÛ'L-ESRÂR³⁰

[Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]
[Remel: . . . - / . . . - / . . . -]

1. Diyelüm evvelâ *bi'smi'llâhi*
İdelüm şıdk-ıla zıkrü'llâhi
2. Şalavât eyleyelüm bî-ta'dād
O Resülü's-şakāleyne her bād
3. Odurur cümle cihān sulţāni
Odurur derdlilerüñ dermāni
4. Anuñ-içün yaradıldı 'ālem
Cennet [ü] hūr u kürsî ādem
5. Gelmeseydi o Hābīb-i Mevlā
Hiç olur mıydı dü 'ālem ihyā
6. O şehūñ Hāzret-i Allāh-ı 'Azīm
Eyledi şān-ı şerīfin ta'zīm
7. Āl [ü] aşhābına daği şāhuñ
Niçe ihsāni ola Allāhuñ
8. Anlara cān u gönülden sen de
Olagör 'ākıl iseñ gel bende
9. O zevātlar daği bir gevherdür
'İnd-i Hāğ her biri bir serverdür
10. Bā-ħuşuş ol harem-i hāşşa 'atīğ
Ya'nī Būbekr-i şefīku's-şiddīğ
11. Yāridür yāveridür sulţānuñ
Seridür serveridür her ānuñ
12. N'ola olınsa āña daği şenā
Anı yār itdi Hābībe Mevlā

³⁰ Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmaları, no. 06 Mil Yz A 1783, vr. 37a.

13. Hem daği Hâzret-i Fârûk-ı velî
Odurur cümle velînüñ güzeli [37b]
14. Hem daği Hâzret-i 'Osmân-ı cihân
Kâtib [ü] cāmi'-i levh-i *Qur'ân*
15. Anı daği sevelüm ez-[dil] ü cān
O daği sālîş-i aşhâb-ı cihân
16. Neyyir-i fîz-i burûc-ı aḡter
*Lâ fetâ*³¹ şānı olan ol ḡaydar
17. Ya'nî dāmād-ı Ḥabîbü'r-Raḡmān
Ol 'Alî şāhib-i keyf-i perrān
18. Odurur şehri-i 'ulūmuñ bābı
Aña fetḡ itdi Ḥudā her bābı³²
19. Anı hem vāḡıf-ı sırr-ı Qur'ān
İdüben virdi şeref bî-pāyān
20. Odurur 'ilm-i ledünnüñ kânı
Odurur ehl-i dilüñ sultānı
21. Anı medḡ itdi niçe yirde Resûl
Sevüben şıdk-ıla ol şāha ḡul
22. Sever idi anı çün peygāmbere
Odurur sākî-i havz-ı kevşere
23. *Laḡmike laḡmî*³³ buyurdu ol şāh
Odurur ḡāşş-ı ḡarîm-i dergāh
24. Dürreyn-i 'Alî vü Zehrâ³⁴

³¹ “Yiğit yoktur.” | Burada “Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur (İbn-i Hişam, *Sîre*, C. 34, S.100).” şeklindeki hadisten iktibas yapılmıştır.

³² Burada “Ben ilim şehriyim; Ali ise kapısıdır (*el-Câmi'u's-sağîr* 1/415).” şeklindeki hadise telmih yapılmıştır.

³³ “Senin etin benim etimdir.” | Burada “Ey Ali, senin etin etim, kanın kanım, ruhun ruhum, sırrıyetin sırrıyetim ve senin adaletin benim adaletimdir (Süleyman el-Kunduzi, *Yenabi'u'l-mevedde*, s.28).” şeklindeki hadisten iktibas yapılmıştır.

³⁴ Bu mısranın vezni kusurludur.

- İki şeh-zâde ki nûreyn-i hüdâ
25. Hâsan ile Hüseyn hâzretidür
Dü cihân milketinüñ rif'atidür [38a]
26. Ol iki zâta maḥabbet eyle
Özüñi lâ'îḳ-ı raḥmet eyle
27. Gele ey sâlik-i pür-nür-ı enâm
Saña bir söz diyem ma'nâ tām
28. Ki ola sem'ına 'ālî gevher
Vire dil milketine şu'le-i fer
29. Şöyle bir menḳabe-i nuş u pend
Ola 'uşşâḳa çü pendâne sened
30. Neş'e-yâb ola niçe ehl-i ḳulüb
Ola her mısra'[1] beyt-i merḡüb
31. Tâze cân baḡş ide dil mürdesine
Kim irer menḳibenüñ ḥurdesine
32. Oḳuyan nazmumı pür-kâm olsun
İki 'âlemde yüce nâm olsun
33. 'Afv ide cümle zünübüñ Mevlâ
Kim ide rûḥum için ḥayr du'â
34. Kim ide nazmuma ger diḳḳat-i tām
Dest-gîr ola Resül rûz-ı ḳıyâm
35. Mazḥar-ı sırr-ı şefâ'at olsun
Başına tâc-ı sa'âdet ḳonsun
36. Taḥt-ı 'izzetde bula şevket ü fer
Lâ'îḳ-ı şefḳat ide Peyḡâmbir
37. Mâ-ḥaşal Cezbî-i bî-çâre benem
Yüzi ḳara dil[i] pür yâre benem³⁵ [38b]

³⁵ Bu mısra 167. beyitte tekrar edilmiştir.

38. Diledüm ki ola bir tâze eşer
Geldi yāduma hele nazm-ı güher
39. Levh-i dilden çıkarup kıl-k-i benām
Yazdı bu nazm-ı dürer-bārı temām
40. Didi hāmem ki bu taḥḫīk olsun
Bu nazım sālīki teşvīk olsun
41. ‘Aşq bāzārına virsün zīnet
Her ne var ref’ ola cümle küdret
42. Cedd-i pāküm ki benüm Şeyḫ Himmet
Ezelī vü ebedī kuṭbiyyet
43. Leme‘ān itmiş idi zātında
Niçe sırr var idi mir’ātında
44. Eylemişdi niçe dem aḥkāmı
Zikr ile geçmiş idi eyyāmı
45. Hācī Bayram-ı Velīden ol er
Bī-mişil olmuş idi bir server
46. Niçe sālīkleri irşād itdi
Niçe vīrāneyi ābād itdi
47. Niçe mürdeleri itdi iḫyā
Anı mi‘mār-ı dil itmişdi Hudā
48. Rūḫ-ı pākini anuñ daḫi hele
Bir du‘ā-yı ḫayr ile alun ele
49. Daḫi peder-i büzürgüm nā-gāh
Anı bu bendeye şeyḫ itdi İlāh [39a]
50. Çü odur Hāzret-i Himmet-zāde
Ki getürdi beni de irşāde
51. Reh-i ‘aşka baña oldı reh-ber
Şundı dil cāmına āb-ı kevşer
52. Bu risālemler sülük erbābı

- Reh-i Hâkka aç a her bir bâbı
53. Ola âsân sülûki her bâr
Çü kodum nâmını *Kenzü'l-efvâr*
54. Alagör gevher-i ma'nâsını gel
Olmağ-istersen eger kim ekmele
55. Yedi tavr üzredürür bu güftâr
Penc fer'ini gözet leyl [ü] nehâr
56. Şehver-i dile anı ta'lîm it
Her birin kenz-i dile teslîm it
57. Tâ doğa tıfl-i gönül zâtında
Göstere yüzini mir'âtında
58. Olasun hâşş-ı harîm-i Mevlâ
Saña yüz tuta hemân 'aşk-ı Hudâ
59. Gide tâ şirk-i hafî her ne ki var
Pâk ola iç ü tışaruñ her bâr
60. Tavr-ı sâbi'le fûrû'ât gözle
Dün [ü] gün zıkr-i Hudâyı özle
61. Dola envâr-ı ma'âniyle derûn
Dağı pür-nûr ola dirseñ birûn [39b]
62. Hele ma'nâ yüzün iş'âr idelüm
Gevher-i nazmı biz işâr idelüm
63. Diñle bu bendeden ey sâlik-i Hâk
Bir hikâyet-i³⁶ garîb-i muṭlaḳ
64. On iki dindi tarîḳ-ı pîrân
Her biri zübde-i râh-ı Raḥmân
65. Bâ-ḥuşuş Hazret-i Hâcî Bayram
İder erbâb-ı dili ol pür-kâm

³⁶ Nüşhada "hikâyet" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "hikâyet" olarak metne alındı.

66. Hem ʃarîķında anuñ pîr Himmet
Oldı bālâter-i ‘ālî-rütbet
67. İki yoldur çü anuñ erkânı
Ĥalvetî biri daĥî Bayramî
68. Cāmi‘ oldı dü ʃarîķı ol pîr
Çü odur cümle ʃarîķ içre emîr
69. Budur erkân-ı ʃarîķat nā-gāh
ʃavr-ı sābi‘le olur ķurb-ı İlāh
70. Olmaķ isterseñ eger vāşıl-ı Ĥaķ
Himmete ir alasun niçe sebaķ
71. ʃavr-ı sābi‘ budurur bu erkân
Budurur sālîk-i Ĥaķķa şâyân
72. Bu ʃavır³⁷ üzre giderse sālîk
Zîr-i destinde olur memâlik
73. Olur ol cümle cihân sulţânı
İns [ü] cinne ider ol fermānı [40a]
74. Heft etvāra nigāh eyle³⁸
Özini ķalbine gel şāh eyle
75. Görine rāh-ı vişāl-i dîdār
Açıla üstine bāb-ı Ğaffār
76. İşte budur hele ʃavr-ı sābi‘
Eyleme kendini bunda zāyi‘
77. Evvelinde idegör tevĥîdi
Açıla tā ki saña cān ‘îdi
78. Olasun gülşen[i] içre ‘alā
İre cān [ü] diline ĥubb-i Ĥudā
79. Mazĥar-ı ‘ilm-i mu‘allā olasun

³⁷ Aslı “ʃavr” şeklinde olan bu kelime vezin icabı “ʃavır” olarak metne alındı.

³⁸ Bu mısranın vezninde bir hecelik eksiklik vardır.

- Sırr-ı Raḥmān-ıla dā'im dolasun
80. Ola gencîne-i cānuñ pür-nür
Kim ide vārid [ü] Ḥaḳ sende zuhūr
81. Ref' ola cümle zemā'im senden
Ola taḥīr tā cümle beden³⁹
82. Ba'dehu ism-i Celāli süregör
İsm-i Hūya daḫi şānī iregör
83. Ḥaḳḳ-ıla ola senüñ her varuñ
Gice gündüz ola ol ezkāruñ
84. Zikr-i Ḳayyūm-ıla her dā'im ol
Līk hem ḳā'im [ü] hem şā'im ol [40b]
85. Tārik-i resm-i şalāt olma hele
Virme 'ömrini tehī-dest yele
86. Nāfilāta daḫi eyle iḳdām
Olasun resm-i ṭarīḳatda temām
87. İsm-i Ḳahhāra irince ḫālūñ
Ola Ḥaḳḳ-ıla senüñ a'mālūñ
88. Bu fūrū'āta daḫi iḳdām it
İki 'ālemde seni bā-kām it
89. Fer'inüñ evvelidür yā Raḥmān
Şāniyen oldı Raḫīm ismi hemān
90. Yā Cemīl şālis-i fer'ıyyātdur
Ṭavr-ı sābi'de bu külliyyātdur
91. Yā 'Azīm ismüñ oḳı şubḫ [u] mesā
Fer'-i rābi' budurur bil ḫālā
92. Yā Aḫad ismini daḫi al ele
Ki temām ola ṭavır⁴⁰ anuñ ile

³⁹ Bu mısranın vezninde bir hecelik eksiklik vardır.

⁴⁰ Aslı "ṭavr" şeklinde olan bu kelime vezin icabı "ṭavır" olarak metne alındı.

93. Zikri sebkat iden ol pîr Himmet
Hâlvetiyyede daği çok hâlvet
94. Görüben anda daği kâmindür
‘İlm-i küllî ile hem ‘âmildür
95. Hâlvetiyyede budur fer‘-i tarîk
Bunu böyle görür ehl-i taḥḳîk
96. Fer‘inüñ evvelidür çün Vehhâb
Feth olur anuñ-ıla her bir bâb [41a]
97. Fer‘-i şânî daği oldı Fettâh
Bulunur anuñ-ıla bâb-ı felâh
98. Sâlişi oldı fûrû‘uñ Vâhid
Sırr-ı Hâk oldı anuñla zâ’id
99. Râbi‘i oldı daği anuñ Aḫad
Fer‘-i hâmis daği oldı çü Şamed
100. Himmetiyyede bu fer‘iyyâtdur
Görilür resm ü uşûliyyâtdur
101. Sâlik-i Hâk iseñ ey tâlib-i cân
Gözle bu resmi tarîkatda hemân
102. Budurur sırr-ı sülûk-i ‘âlî
Budurur cümle tarîk icmâlî
103. Bundadur rûtbe-i bâlâter tām
Eyle bu ṭavr-ıla zâtuñ pür-nām
104. Evliyâ zümresine ilḥâk ol
Şöhret-i şâyi‘a-i âfâk ol
105. İki ‘âlemde olagör ‘âlî
Virile destine Hâk icmâlî
106. Heft nefse bu ṭavırdur⁴¹ çü licām

⁴¹ Aslı “ṭavr” şeklinde olan bu kelime vezin icabı “ṭavır” olarak metne alındı.

- Bunuñ-ıla olunur hâşş-ı enâm
107. Kendini müstağrak-ı envâr eyle⁴²
Lâ'ik-ı nüzül-i dîdâr eyle [41b]
108. Buña mürşid ola olmaz tenhâ
Kim gire mürşid-i Hâksız bu yola
109. Lîk ola kâmil o pîr-i 'âlem
Ki ola saña delîl-i a'zam
110. Olamaz vâsıtasız hîç bir hâl
Böyle de'b itdi anı Zü'l-celâl
111. Dü-cihân Fağrınıñ dağı anı bil⁴³
Oldı çün vâsıtası Cebrâ'il
112. Olamaz kimse Hudâya vâşıl
Bî-sebeb hem tehî-dest ve'l-hâşıl
113. Lîk ola ism-i Celâle tâlib
Şalavât eylemege ol râğıb
114. Hârdur ism-i Celâl nâridur
Gerçi müstecmi'-i etvâridur
115. Odurur câmi'-i esmâ-yı şîfât
Kağ' olur gerçi anuñla derecât
116. Şalavât olur aña mâ'-i sükûn
Böyledür bunda tarîkatce funûn
117. Heft tavruñ dağı envârı var
Her birinüñ niçe esrârı var
118. Evvelüñ nûridurur çün ezrak
Bunı böyle görür ol sâlik-i Hâk
119. Nûr[ı] aḥḍardurur⁴⁴ hem şâninüñ⁴⁵

⁴² Bu mısradaki vezin kusurludur.

⁴³ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴⁴ Nüşhada “” şeklinde muğlâk yazılan bu kelime anlam gereği “aḥḍardurur” olarak metne alındı.

- Budurur âyîni devrânınıñ [42a]
120. Şâlişüñ nûrı dağı ağmerdür
Bu ıavırda⁴⁶ bu da bālâterdür
121. ıavr-ı rābi'de beyāzđur enver
Bulur iseñ aña sensün server
122. Ğamisüñ aşfer olur envāri
Cidd [ü] sa'y eyle aña her bāri
123. ıavr-ı sādide olur esved nūr
Olagör sa'y idüben nūr [u] nūr
124. Nûrı leys ile ta'ayyün sābi'
Budurur cümle kemāle cāmi'
125. ıavr-ı evvelüñ olupdur Ğālî
Meyl dinmişdür anuñ icmāli
126. ıavr-ı şāniye mağabbet dindi
Ehline ehl-i velāyet dindi
127. Şālişe 'aşđ diyü konılmış ad
Bu ıavırdan⁴⁷ alınur cümle murād
128. 'Aşđ bāzārına vir germiyyet
İre tā cān [ü] dile şevkıyyet
129. Rābi'uñ vuşlat olındı nāmı
Vāşıl-ı Ğağ olagör bā-kāmî
130. Vuşlat ehlinden olagör⁴⁸
'Aşđ-ı Ğađđ-ıla dolagör⁴⁹ [42b]
131. Ğāmisüñ bunda fenādur Ğālî
İdegör sen seni bunda fānî

⁴⁵ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴⁶ Aslı "ıavr" şeklinde olan bu kelime vezin icabı "ıavır" olarak metne alındı.

⁴⁷ Aslı "ıavr" şeklinde olan bu kelime vezin icabı "ıavır" olarak metne alındı.

⁴⁸ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁴⁹ Bu mısranın vezni kusurludur.

132. Sâdisûñ hâli hemân hayretdür
Ne sa'âdet ya bu ne devletdür
133. Hemân ol hayret-ile leyl [ü] nehâr
Olagör 'aşk-ı Hudâda her bâr
134. Bekâ ba'de'l-bekâdur hâli⁵⁰
Sâbi'uñ böyledürür aḥvâli
135. Maḫhar-ı 'ayn-ı hayâtdur bu maḫâm
Budurur hâtime-i ṭavr encâm
136. Seyr ila'llâhdur ṭavr-ı evvel⁵¹
Seyrûñ it durma bu râha yûri gel
137. Seyr seyru'llâhdur ṭavr-ı şânî⁵²
Bundadır ṭıfl-i dil-i Rabbânî
138. Seyr 'ala'llâha daḫi gel iregör⁵³
Anda çün sırr-ı İlâhî mestür
139. Seyr idüp anda niçe seyrânı
Bundadır ṭıfl-i dil-i Rabbânî⁵⁴
140. Seyr idüp anda niçe seyrânı
Olagör menziletin sulṭânı
141. Daḫi ol seyr ma'a'llâha var
Olagör kurb-ı Hâḫa⁵⁵ sezâvâr
142. Seyr 'ala'llâh olıcaḫ çün ki maḫâm
Zıkr-i Hâḫḫ-ıla olagör her şâm
143. Nefs-i râḫiyedürür ṭavr-ı ḫasen

⁵⁰ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵¹ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵² Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵³ Bu mısranın vezni kusurludur.

⁵⁴ Nüşhada bu beyitten sonra;

Seyr 'ala'llâha daḫi gel iregör

Anda çün sırr-ı İlâhî mestür

şeklindeki 138. beyit tekrar yazılmıştır. Sehven yazıldığı mütalaa edildiği için bu beyit metne alınmadı.

⁵⁵ Leksikolojik bakımdan "Hâḫḫa" şeklinde yazılması gereken bu ibare vezin gereği "Hâḫa" olarak metne alındı.

- Anuñ-ıla yapılır cān [ü] beden [43a]
144. Seyr fi'llāh ile ünsiyet it
Özini lā'ik-ı pür-rif'at it
145. Zıkr [ü] fikrine şaķın virme kesel
Gelmeye cümle-i ef'āle ĥalel
146. Seyr 'ani'llāh idegör gel şānuñ
Yücele 'ind-i Ĥudā 'unvānuñ
147. Seyr bi'llāh ola nefsi-kāmil
Olur ol menzilet içre 'āmil
148. Budurur cem'-i cemī' etvārda
Buña ir kim olasun dīdārda
149. Bu maķām şāhibidür pür-ķudret
Görinür bunda serīr-i 'azamet
150. Ķudret-i Ĥaķķa irür bunda ķişi
Giderüp cümle-i pür-teşvīşi
151. Bu şavır⁵⁶ mazhar-ı ĥayāt oldı
Menzil-i mertebe-i zāt oldı
152. Keff-i destinde olur arz [u] semā
Her ki bu şavra gelüp vāķıf ola
153. Olur 'ālemde cihān sultānı
Sürilür debdebe-i 'unvānı
154. Çalınur şabl-i velāyet bunda
Bulınur sırr-ı hidāyet bunda [43b]
155. İns [ü] cinne olur ol şāh-ı 'azīm
'İnd-i Ĥaķ oldadur evvel ta'zīm
156. Dilese 'ālemi eyler ber-bād
Dilese her dem ider 'ālemi şād

⁵⁶ Aslı "şavr" şeklinde olan bu kelime vezin icabı "şavır" olarak metne alındı.

157. Maẓhar-ı ƣudret-i zât olup o zât
Hâdimi olur anuñ cümle zevât
158. Belki bā-fevċ-ı semâ cümle melek
Emrinüñ hâdimidür çarĥ-ı felek
159. Maẓhar-ı sırr-ı Süleymân olur ol
Ƙapusında niçe şehler aña ƣul
160. Mâ-ħaşal vaşfına ‘âciz bu ƣalem
Daĥi bālâsına Allâh a‘lem
161. Tavr-ı sâbi‘ daĥi hîç vaşf olmaz
Anı her nâĥış-ı aĥmaĥ bulmaz
162. Bunda çoĥdur daĥi esrâr-ı ‘alâ
Muħtaşar ƣıldı beyânuñ bu gedâ
163. Ğarâzum sâlik-i Ğaĥdan her bâr
Bir du‘âdur kim ola leyl [ü] nehâr
164. Ğayr-ıla rûĥumı yâd eyleye tâ
İki ‘âlemde olam ĥayra sezâ
165. Ğayr-ıla yâd ola her ân nâmum
Daĥi ĥayr eyleye Ğaĥ encâmum
166. Rûz-ı maĥşerde Ğabîb-i Mevlâ
Dest-gîr ola dem-i vâveylâ [44a]
167. Çü benem ‘âciz-i bî-çâre benem
Yüzi ƣara dil[i] pür-yâre benem
168. İtdüğüm cümle benüm cürm [ü] günâh
N’ola ĥâlüm benüm eyvâh eyvâh
169. Urur ise yüzüme ‘işyânım
N’ola aĥvâl-i perîşânım
170. Ya Şefî‘ olmaz ise peygâmbir
Baña tamu olur encâm maĥar
171. İde iĥsân [ü] ‘aĥ ol Mevlâ

- Bu yüzi kara ola luṭfa sezā
172. Hele ben beni bilürüm nā-gāh
Lîk 'afv eyleye cürmümi İläh
173. Harem-i hâşş-ı Hâbîb-i Mevlā
Rüz-ı maḥşer beni mestür kıla⁵⁷
174. Çār yār-ıla daḥi hep aşḥāb
İdeler [bu] bî-kesi istiḥāb
175. Ol iki ḡonce-i gülzār-ı nebî
Rüz-ı maḥşer ola 'afvüñ sebebi
176. Bā-ḥuşuş duḥter-i Fahr-ı 'Ālem
Meni redd itmeye irdükde elem
177. Meded ırgüre baña rüz-ı cezā
Kārum olduḡda benüm vāveylā
178. Bilürüm bende fesāḥat çok[dur]
Zerrece Hâkka itā'at yok[dur]
179. Lîk ümmîdüm odur kim nā-gāh
Dil-i pür-yāreye raḥm ide İläh [44b]
180. Hâşılı bu suḥan itmām oldı
Hele her mıṣra'ı encām oldı
181. Yādigār olmaḡ-içün ihvāna
Getürildi bu nazım⁵⁸ meydāna
182. Nazar itdükde buña ihvānum
Ḥayr-ıla yād ideler her ānum
183. Dilerüm raḥmet-i Hâk ide zuhūr
Dil-i pür-nāķış ola tā maḡfūr

Temme.

⁵⁷ Nüşhada “” şeklinde müphem yazılan bu kelime anlam gereği “kıla” olarak metne alındı.

⁵⁸ Aslı “nazım” olan bu kelime vezin gereği “nazım” olarak metne alındı.

KAYNAKÇA

- Abdulkerîm Kuşeyrî (1978). *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye Tasavvuf İlmine Dair: Kuşeyri Risalesi*, (çev.) Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (E.T: 12.09.2019). "CEMÂL, Şeyh Cemâl Efendi, Çelebi Halife", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5821>
- Alıcı, Lütfi (2010). *Halîl-i Mar'âşî Divançe ve Etvâr-ı Seb'a Tenkitli Metin Tıpkıbasım*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Alptekin Sarioğlu, Leyla (2017). "Yedi Tavır Hakkında Yazılmış Bir Risale Tercümesi: Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'a", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, IV (I), s. 143-158.
- Bostancı, Ali Haydar (1996). *Tasavvufta Etvâr-ı Seb'a ve Sofyalı Bâlî Efendi'nin Etvâr-ı Seb'ası*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bostancı, Erhan (1993). *Bâlî Efendi'nin Etvâr-ı Seb'a Risalesi ve Etvâr-ı Seb'a'nın Tasavvuftaki Yeri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Cebecioğlu, Ethem (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Çakmak, Muharrem (2016). "Niyazî-i Mısırî'nin Etvâr-ı Seb'a Adlı Risâlesinde Seyr ü Sülûkun Evrelerinde Görülen Rüya/Vâkiât", *Turkish Studies*, Volume 11/5 Winter, p. 137-158.
- Çelik, İsa ve Birol Yıldırım (2018). "Halvetiyye Geleneğinde Etvâr-ı Seb'a", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yaz, Sayı 86, ss. 21-44.
- Donuk, Suat (2016). "Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fi'l-Mevâ'izi'd-dîniyye ve Risâle fi Etvârî's-sülûk İsmi Eserlerine Dair", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, Bahar, S. 39, ss. 285-307.
- Donuk, Suat (2019). "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzû'l-esrâr Adlı Tarikatnâmesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, Eylül, s. 386-406.
- Erdoğan, Mehtap (E.T: 12.09.2019). "ŞÂKİR, Mehmed Şâkir, İstanbullu", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4942>
- Ergun, Sâdeddin Nüzhet (1936). *Türk Şâirleri*, İstanbul: Suhulet Basımevi.
- İşitan, İbrahim (2011). "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâlî Efendi'ye Göre Sülûkün Yedi Evresi (Etvâr-ı Seb'a)", *Hikmet Yurdu*, Ocak-Haziran, Yıl 4, Cilt 4, Sayı 7, ss. 89-113.

Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

Kılıç, Filiz (2004). "Giritli Divan Şairleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, S. 32, s. 275-294.

Maleky, Mahnaz Roohi (2012). *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Muslu, Ramazan (2007). "Halvetiyyede Etvâr-ı Seb'â Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Etvâr-ı Seb'â Risâlesi", *TASAVVUF: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 8, Sayı 18, ss. 43-63.

Öztürk, Ali (2003). *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Pehlivan, Gürol (E.T: 12.09.2019). "SALÂHÎ, Abdullah Salâhaddîn", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4978>

Sancı Uzun, Demet (E.T: 12.09.2019). "ŞEMDEDDİN MARMARAVÎ, Ahmed, Yiğitbaşı Velî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=291>

Seyyid Ahmed Cezbî, *Kenzû'l-etvâr*, Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmaları, no. 06 Mil Yz A 1783.

Şengül, Fatma (2009). *Uşşakilerde Etvâr-ı Seb'â*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şimşek, Abdullah (2015). "La'î Muhammed Fenâî'nin Etvâr-ı Seb'â Risalesi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 16, Ocak-Haziran, Sayı 35, s. 255-268.

Şimşek, Selami (2012). "Kastamonulu Bir Gülşenî ve Şa'bânî Şeyhi La'î Muhammed Fenâî'nin Terceme-i Etvâr-ı Seba' Risâlesi", *I. Uluslar arası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Mayıs Kastamonu, C. 2, ss. 239-253.

Tanyeri, M. Ali (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Tuman, Mehmet Nâil (2001). *Tuhfe-i Naili*, (hzl.) Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınlar.

Uludağ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.

Uludağ, Süleyman (2006). "Nefis," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, ss. 529-531, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Ünver, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.

